

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

BOSHLANG'ICH TA'LIMGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TATBIQ ETISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA RIVOJLANISH OMILLARI

XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMANI

MATERIALLARI

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
МАКТАБГАЧА ВА БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ФАКУЛЬТЕТИ
БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ МЕТОДИКАСИ КАФЕДРАСИ**

**БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМГА РАҚАМЛИ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАТБИҚ ЭТИШНИНГ
ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ ВА
РИВОЖЛАНИШ ОМИЛЛАРИ**

ХАЛҚАРО МИҚЁСИДАГИ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН

МАТЕРИАЛЛАРИ

2021 йил, 1 -2 апрель

Бухоро - 2021

8. Qo'LDOSHEV R. Chapaqay bolalarni maktabga qanday tayyorlash kerak //Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal Buxoro 2020-yil, 3-son 145-147 b.

9. Avezmurodovich O. R. Difficulties in learning to write and read left-handed children //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8 (8), 40. – 2020. – T. 45.

10. Qo'ldoshev R.A. LEFT-HANDED CHILDREN AND THE LEARNING PROCESS// EPRA International Journal of Research and Development (IJRD) Volume: 5 | Issue: 10 | October 2020 277-281

SAVOD O'RGATISH DAVRIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA YOZUV MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH

N. O. Safarova, BuxDU dotsent
H. G. Jumayeva, BuxDU magistranti

Annotatsiya. Maqolada birinchi sinf o'quvchilarida yozuv malakalarini shakllantirish haqida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: malaka, qo'l, harakat, yozuv, lotin, alifbo, ruchka.

Аннотация. Статья посвящена развитию навыков письма у первоклассников.

Ключевые слова: умение, рука, движение, письмо, латынь, алфавит, перо.

Annotation. The article is devoted to the development of writing skills in first graders.

Key words: skill, hand, movement, writing, Latin, alphabet, pen.

Yozuv juda qadimiydir. Jahonda 220 xil yozuv hududlar bo'yicha tarqalgan. Madaniyatimiz tarixida Urxun–Enasoy, so'g'd, xorazm, uyg'ur, arab yozuvlaridan keng foydalanilgan. Arab yozuvida VIII asrning 20–yillaridan XX asrning 20–yillarigacha foydalanildi. Arab yozuvida savod chiqarish murakkabligi tufayli arab alifbosi asosidagi o'zbek yozuvi yaratildi. 1919–1920 o'quv yili maktablarga joriy etildi.

1927–1928-o'quv yili arab grafikasidan lotin yozuviga o'tilib maktablarga joriy etildi. 1940–1941-o'quv yilining 1–sentabridan kirill afifbosi asosidagi o'zbek alifbosida xat-savod o'rgatish boshlangan.

O'zbekistonda 1993-yilning 2–sentabrida "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga asosan lotin yozuvida xat-savod o'rgatish boshlangan.

Savod o'rgatish jarayonida o'quvchilar o'qishga o'rganish bilan parallel ravishda yozuvdan ham elementar malaka hosil qiladilar. Dasturga muvofiq o'quvchilar yozuvdan quyidagi malakalarni egallashlari lozim:

1. Partada to'g'ri o'tirish, daftarni to'g'ri qo'yish, chiziqlarni chamalash, yozayotganda ruchkadan to'g'ri foydalanish, hoshiyaga rioya qilish (1–2 rasm).

2. Yozuv daftari yoki alifbe asosida o'zbek alifbosidagi barcha bosh va kichik harflarni yozish, shuningdek. harflarni so'zda bir–biriga bog'lab yoza olish; bosma matnni yozma matnga aylantirib yozish.

3. Tahlil qilingan so'z va ikki–uch so'zli gaplarni o'qituvchi yordamida yozish.

4. Talaffuzi bilan yozilishida farq qilmaydigan so'zlarni ko'chirib yozish va eshitib yozish: yozganlarini matnga qarab, shuningdek, izohlab o'qish bilan tekshirish.

5. Og'zaki tuzilgan hikoyadan olingan gapni yozish.

Analitik –sintetik tovush metodi (tovush–tarkib metod) metodiga muvofiq, o'qish va yozuv birligi saqlanadi. Harflarni yozishda o'qishga o'rgatishdagi tartib asos qilib olinadi, ya'ni o'qish darsida o'quvchilar harfni o'zlashtiradilar, matnni o'qiydilar, yozuv darsida so'zni yozadilar. Yozuvga o'rgatishning bu tartibida genetik tamoyil buziladi, ya'ni oson harfni yozishdan asta–sekin qiyin harfni yozishga o'tiladi.

Yozuvga o'rgatish, birinchi navbatda, grafik malaka hosil qilishdir. Har bir malaka ham ta'lim berish, ko'nikmani shakllantirish va shu asosda qator mashqlarni bajarish natijasida hosil qilinadi.

Grafik malaka qo'l–harakat malakasidir, bu harakat, birinchidan, muskul kuchiga asoslanadi. Ikkinchidan, yozuv jarayonida nutq birligi bo'lgan tovush grafik belgilarga, ya'ni harfga tarjima qilinadi. Bu yozuvga ongli faoliyat tusini beradi. Yozuvning ongliligi, birinchidan, tovush va harfning to'g'ri nisbatini. ikkinchidan, bir qancha grafik va imlo qoidalarga rioya qilishni, uchinchidan, o'z fikrini, taassurotini, istaklarini ifodalashda yozuv malakasidan foydalanishni talab qiladi.

Yozishdan birdan–bir maqsad fikrni ifodalashda yozuv malakalaridan foydalanish hisoblanadi. Bu maqsadni bolalar tez anglab yetsalar, ularda yozma nutq malakasi shunchalik muvaffaqiyatli va to'g'ri shakllanadi. Savod o'rgatish jarayonida bolalar juda sekin yozadilar.

Yozuv malakasi o'qish malakasi bilan uzviy bog'liqdir. Bola yomon o'qisa, yozuvni egallashi ham qiyin bo'ladi, chunki bo'g'inlab o'qish malakasidan so'ng, bo'g'inlab yozish malakasi shakllanadi. Harf terish kartonida tuzilgan so'zni ko'chirish yoki yozishga tayyorlanishda bolalar uni bo'g'inlab o'qiydilar. Bu o'qish uchun ham, bo'g'inlab aytib yozish uchun ham, imloga oid malakasining o'sishi uchun ham muhimdir.

Yozish va o'qish uchun bolaning umumiy nutqiy rivojlanishi katta ahamiyatga ega. Keyinroq, bolalarda o'z fikrini yozma ifodalash malakasi bir oz barqarorlashganda, bu malaka nutqqa, fikrni ifodalash jarayoniga ham ijobiy ta'sir qiladi.

Grafik malakani shakllantirishda quyidagi bosqichlar mavjud:

1. Turli shakllar andozasi ustidan chizish. Erkin rasmlar chizish. Yozuv qurollarini to'g'ri tutish, turli qiya elementlar chizish, uzunlikni, oraliq masofani chamalash va hokazo.

2. Harf elementlarini yozish, baravar masofada qisqa va uzun elementlar, osti va usti ilmoqli elementlar chizish.

3. Bosh va kichik harflarni alohida yozish.

4. Harf birikmalarini, bo'g'inni yozish, harflarni to'g'ri qo'shib yozish malakasini hosil qilish uchun so'z yozish.

Grafik malakani hosil qilishdan asosiy maqsad, harflarni bosmasdan bir tekisda, elementlarga ajratmay bog'lab, tez, bir maromda yozish, so'zlarni qatorga to'g'ri joylashtirishdir.

Shuni ta'kidlash kerakki, savod o'rgatish davrida bola harflarni yozishdan oldin uni qanday shakllantirishni ko'z oldiga keltirib, fikrlab oladi, ba'zan harf shaklini havoda "chizadi", harf namunasini ko'chiradi, tarkibini tahlil qiladi, uni qanday yozishni o'zicha sekin gapiradi; o'qituvchi o'quvchi yoniga o'tirib, ruchkani to'g'ri ushlatadi va uning qo'li bilan harfni yozishni ko'rsatadi yoki o'zi yozib tushuntiradi. Bundan tashqari, bola yozuvning texnik tomoniga katta jismoniy kuch sarflaydi. Savod o'rgatish oxirida bola bir darsda 20 tacha so'zni yozishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qaroriga binoan 1993–yil 2–sentabrda "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. 1995–yil 6–mayda bu qonunga o'zgartirishlar kiritildi. Bu alifbo, birinchidan, og'zaki talaffuz bilan yozma nutq mosligini ta'minlaydi, ikkinchidan, jahon xalqlarining 30 foizdan ortig'i mana shu yozuvdan foydalanadi. Bu esa xalqaro aloqa–aralashuvni birmuncha yengillashtiradi.

Lotin alifbosiga asoslangan o'zbek alifbosidagi harflar ham bosmasdan, ortiqcha jimjimasiz, qo'l uzmasdan bog'lab yoziladi. Shuning uchun yozuvga o'rgatish metodikasida harflarni qo'shishga alohida ahamiyat beriladi. O'quvchilar barcha harflarni bir–biriga qo'shish yo'lini bilishlari lozim.

Yozuvga o'rgatishning tashkiliy va gigiyenik shartlari. Maktabda asosiy yozuv quroli sharikli ruchka bo'lib, doskadaga yozishda bo'rdan foydalaniladi.

Savod o'rgatish davrida bolalarni yozuvga o'rgatish uchun turli vaqtlarda turli xil chiziqli daftarlardan foydalanilgan: dastlab chiziqsiz silliq qog'oz ishlatilgan bo'lsa, keyin quyuq yotiq chiziqlar bilan kesil–gan uch chiziqli daftardan foydalanilgan:

Bunday daftarda yozuvga o'rgatilgan boladan boshlang'ich sinflarni bitirguncha besh xil daftarga yozishni o'rganish talab etilar edi:

Hozirgi vaqtda yozuvga o'rgatish uchun ikki chiziqli daftar tavsiya etiladi. Doskada ham shunga mos bo'lishi talab qilinadi; 2–sinfdan, ba'zan 1–sinfdan o'quv yilining ikkinchi yarmidan boshlab bir chiziqli daftarga yozishga o'tiladi.

Daftar tutishda bolalarni hoshiya qoldirishga, daftar chiziqlariga rioya qilishga, harflarni bir xil hajmda yozishga, sarlavhani aniq va to'g'ri ajratishga, xat boshidan yozishda joy qoldirishni unutmaslikka o'rgatib borish ularda saranjom–sarishtalikni tarbiyalaydi. Yozuv darsida o'quvchilar "Yozuv daftari" bilan ishlaydilar. Sinfdan o'rganilgan harfni uyda mashq qilish uchun alohida daftar bo'lishi kerak.

O'qituvchi yozish vaqtida 65° qiyalikda yozishni, buning uchun daftar parta ustiga 25° qiyalikda qo'yilishini amaliy ko'rsatib turadi.

Yozuv daftari bilan ishlash. Yozuv daftari asosida uyushtiriladigan yozuv darslarida o'quvchilar asosan grafiik malakalarni egallaydilar. Yozuv ko'nikmalarini shakllantirish ham bevosita nutq hamda tafakkur faoliyati bilan bog'liq. Shu sababli yozuv daftari ham savod o'rgatish jarayoniga mos holda tuziladi.

Yozuv daftarida ta'lim beruvchi, o'rganuvchi–tekshiruvchi va tekshiruvchi mashqlar beriladi. Bu mashqlar bilan ishlash jarayonida lug'at ustida ishlash, to'g'ri talaffuz, og'zaki suhbat, gap va so'z tahlili,

soʻz yoki boʻgʻindagi yozilishi oʻrganiladigan harfni ajratish, boʻgʻinlarni biriktirish, tuzilgan soʻzlarni oʻqish va yozish kabi ish lurlaridan foydalaniladi.

Yozuv daftarida oʻquvchilar “Alifbe”da oʻrganilgan harfni yozma shakllantiradilar. Suhbat uchun daftarning yuqori qismida predmet rasmi yoki biror mazmunli rasm keltirilishi, ayrim predmet nomlarini ifodalovchi soʻz chizmasi katakchalarga ajratib berilishi, gap nusxalarining keltirilishi maqsadga muvofiqdir. Baʼzi oʻrinlarda oʻquvchilar berilgan gap yoki soʻz chizmasini oʻzlari mustaqil tasvirlaydilar.

Predmet rasmi berilgan oʻrinlarda shu predmet nomi–soʻz boʻgʻin–tovush jihatdan tahlil qilinadi, soʻzdagi tovushlar soni suhbat yoʻli bilan aniqlanadi va katakchalarda ranglar bilan belgilanadi.

Mazmunli rasm asosida gap chizmasiga mos gap tuziladi, keyin oʻsha gapning tahlili ustida ish olib boriladi.

Harflarning yozma shakli ularning bosma shakli bilan taqqoslash orqali tanishtiriladi.

Yozuv daftarida tinish belgilar qoʻllangan. Ular shu belgi uchragan oʻrinlarda tanishtirib boriladi.

Yozuvga oʻrgatishda oʻquvchilarning koʻruv, eshituv, qoʻl harakati sezgilarini ishgʻa solish lozim. Shunda yozuv quruq yozuv boʻlmay, ongli yozuvga aylanadi.

Yozuvga oʻrgatishda orfografik elementlar. Orfografiya yunoncha soʻz boʻlib, “toʻgʻri yozuv” degan maʼnoni bildiradi. Orfografiya (imlo) adabiy tilning yozma shakli bilan bogʻliq boʻlib, toʻgʻri yozish haqidagi qoidalar yigʻindisidir. Orfografiyani bilmay turib, fikrni adabiy til meʼyorlari asosida yozma ifodalab boʻlmaydi. Oʻquvchilarning imloviy savodxonligi haqida gʻamxoʻrlik qilish tilning aniqligi, fikrni toʻgʻri ifodalash, kishilar bilan oʻzaro xatosiz muomala qilish uchun gʻamxoʻrlik demakdir. Savod oʻrgatish davrida bolalarda grafik malakani shakllantirish bilan birga imloga oid malaka ham shakllantiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azimov Y.Y. Husnixatga oʻrgatishning amaliy asoslari (Metodik qoʻllanma). –Toshkent: “Turon Zamin Ziyo nashriyoti”, 2017. -132 bet.

3. Azimov Y.Y., Qoʻldoshev R.A. Husnixatga oʻrgatishning amaliy asoslari (Metodik qoʻllanma). -GlobeEdit, 2020, -130 bet.

4. Безруких, М. М., Ефимова, С. П., Круглов, Б. В. (1995) Почему учиться трудно? -М.: “Семья и школа”. -205 с.

5. Беридзе, А. Д., Соколова, Е. Н. (2004) Обучение письму леворуких детей. Начальная школа, № 2, с. 7–15.

6. Rustambek Qoʻldoshev. Chapaqay bolalarni maktabga qanday tayyorlash kerak? Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal. –Buxoro, 2020-yil, 3-son 145-147 b.

7. Avezmurodovich, O. R. (2020). Difficulties in learning to write and read left-handed children. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8 (8), 40-45.

8. QoʻLDOSHEV R. Chapaqay bolalarni maktabga qanday tayyorlash kerak //Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal Buxoro 2020-yil, 3-son 145-147 b.

9. Avezmurodovich O. R. Difficulties in learning to write and read left-handed children //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8 (8), 40. – 2020. – T. 45.

10. Qoʻldoshev R.A. LEFT-HANDED CHILDREN AND THE LEARNING PROCESS// EPRA International Journal of Research and Development (IJRD) Volume: 5 | Issue: 10 | October 2020 277-281

BOSHLANGʻICH SINIF TARBIYA TIZIMIDA INNOVATSIYALAR

N.A. Raximova, BuxDU oʻqituvchisi

D.Rustamova, BuxDU talabasi

Kalit soʻzlar: tarbiya, taʼlim, didaktika, innovatsiya, pedagogik mahorat, insonparvarlik, milliy anʼanalar.

Ключевые слова: воспитание, образование, дидактика, инновация педагогическое мастерство, национальные традиции

Key words:bring up, eclucation, didactic, innovation, pedagogical skill, humani, national tradition.

Taʼlim sifatini boshqarish, asosan, informatsion texnologiyalar asosida oʻqitish jarayonini tashkil etish va samarali pedagogik faoliyat uchun sharoitlar yaratishga yoʻnaltirish kerak.

Taʼlimda pedagogik va axborot texnologiyalarni taʼlim jarayoniga joriy etishga qaratilgan bir qator fundamental ishlar olib borilgan. Ammo ushbu ishlarda pedagogik texnologiyalarni qoʻllashning nazariy